

RECHTVAARDIGHEID

De Amerikaanse filosoof John Rawls (1921 – 2002) hield zich bezig met de vraag naar rechtvaardigheid. **Stel je voor dat je niet weet wat je positie in de samenleving is. Welke regels zou je dan rechtvaardig vinden?** Dat is het gedachte-experiment waar Rawls ons toe uitnodigt in zijn boek *A Theory of Justice*. Een baanbrekend werk dat hem tot 1 van de belangrijkste politiek filosofen uit de 20e eeuw maakt.

Een hypothetisch contract

Net als bijvoorbeeld de politieke filosofen Locke, Hobbes en Rousseau, is Rawls een zogenoemde **sociaal contract denker**: *Om goed samen te leven, moeten mensen een imaginair sociaal contract met elkaar aangaan.* Bij Rawls krijgt dit idee een heel eigen vorm. Hij neemt ons mee in het volgende **gedachte-experiment**:

Stel je voor dat we allemaal achter een *veil of ignorance* (een sluier van onwetendheid) plaatsnemen. We weten niet wie we zijn, wat onze positie in de samenleving is, wat onze huidskleur, geslacht of seksuele voorkeur is, waar we wonen, hoeveel we verdienen en wat voor ideologie of levensbeschouwing we aanhangen. Als we ons deze *original position* (oorspronkelijke positie) voorstellen, hoe zouden we de samenleving dan ingericht willen zien? Omdat we niet weten wie we zijn, denken we niet alleen aan ons eigen belang, maar aan alle mogelijke belangen. Volgens Rawls, is dit de basis voor het nadenken over de principes van rechtvaardigheid. **Principes voor de inrichting van de samenleving zijn rechtvaardig als we ze vaststellen in een situatie waarin we iedereen zouden kunnen zijn.** Van een arm kind in een achterstandswijk tot een katholieke rijke vrouw tot een atheïstische kunstenaar tot een machtige manager. **Rechtvaardigheid betekent voor Rawls dat ieder individu zijn eigen belangen even aan de kant zet.**

Primaire sociale goederen

Rawls spitst de vraag naar rechtvaardigheid in de *original position* toe op de beschikbaarheid van zogenaamde primaire sociale goederen. Ieder mens, van welke achtergrond, ideologie, levensbeschouwing of overtuiging dan ook, heeft behoefte aan deze goederen. **Ze zijn nodig om in vrijheid je eigen levensplan te kunnen uitvoeren.** De primaire sociale goederen zijn:

1. fundamentele **vrijheidsrechten**, zoals *vrijheid van meningsuiting, vereniging, beweging, beroepskeuze etc.*
2. gelijke toegang tot **macht** en **verantwoordelijke posities**
3. **inkomen** en **vermogen**
4. de mogelijkheid om je **zelfrespect** te handhaven

In de *original position* zouden mensen kiezen voor een samenleving waarin (1) iedereen fundamentele vrijheidsrechten heeft, i.o.m. de vrijheidsrechten van anderen. Niemand weet immers wat zijn overtuigingen zullen zijn, en zal voor zichzelf zoveel mogelijk vrijheid willen garanderen. (2) Mensen die niet weten welke positie ze hebben, willen in ieder geval dat iedereen gelijke kansen krijgt. Rawls is zich sterk bewust van het feit dat ieder mens verschillend is, óók in aanleg. De één kan beter van zijn vrijheden profiteren dan de ander omdat hij bijvoorbeeld meer talent heeft, 'gezondere' genen of in een betere positie is geboren. Omdat deze verschillen geen verdiensten zijn, maar berusten op toeval en geluk, moet een rechtvaardige samenleving dit proberen te compenseren. (3) Ongelijkheid van positie en inkomen mag, *maar alleen* als het de positie van de zwaksten in de samenleving ten goede komen. Zo komt Rawls tegemoet aan het verlangen naar vrijheid én het verlangen naar gelijkheid. (4) Een rechtvaardige politieke orde geeft iedereen de kans een gevoel van zelfrespect te ontwikkelen. Dit zelfrespect betekent dat ieder individu de kans krijgt zijn eigen levensvisie te volgen. In een samenleving

moeten mensen als autonome morele wezens worden gerespecteerd. Rawls weet dat zijn theorie utopisch kan aandoen. Hoe moeilijk zijn visie op rechtvaardigheid ook in praktijk te brengen is, het is wel degelijk een reëel streven dat ieder mens kan navolgen. Je kunt je in je dagelijks leven verplaatsen in de *original position*. Wat zou ik rechtvaardig vinden als ik de positie van iemand anders – die slechter of juist beter af is dan ik – zou kunnen innemen?

Redelijk en rationeel

Rawls appelleert niet primair aan onze emoties, gevoelens van medelijden of empathie. Hij meent dat **we op basis van puur redelijke en rationele overwegingen een rechtvaardige samenlevingsvorm kunnen ontwikkelen**.

Emoties, empathie en medelijden zijn te kwetsbaar en veranderlijk. Veel mensen voelen bijvoorbeeld meer verbondenheid met leden van hun eigen groep. Rawls meent dat dit weliswaar reëel is, maar niet leidt tot rechtvaardigheid. Zijn theorie geeft ons de plicht om redelijk te zijn. Op basis van pure redelijkheid kunnen we niet anders dan vrijheid, gelijkheid en sociale rechtvaardigheid nastreven.

Rawls hecht waarde aan **consensusvorming**. Hij vindt dat iedere burger in staat moet zijn om de ander uit te leggen waarom hij of zij een bepaalde politieke overtuiging heeft en daarbij een beroep moet doen op argumenten die een ander in redelijkheid kan begrijpen en onderschrijven. Het is de plicht van alle burgers om een beroep te doen op de publieke rede en niet alleen op hun eigen overtuigingen en belangen. Je hoeft je eigen morele of religieuze visie niet achterwege te laten, maar deze moet in redelijkheid worden afgewogen tegen andermans ideeën. Daarvoor is het nodig dat iedere burger tolerant is en streeft naar publieke consensus en dus niet alleen naar macht of eigen belangen. Ook vraagt het van iedereen een open en zelfkritische houding.

Bron: [website](#) Humanistische canon

5 dimensies

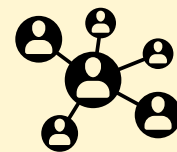
Verdelingsvraagstukken (zoals hiervoor beschreven) zijn essentieel, maar niet het hele verhaal, is de boodschap van de politicologe en feministe Iris Young. We moeten beter kijken naar het *'waarom'* van de distributieve ongelijkheden die we vandaag de dag zien om er wat aan te kunnen doen. Volgens Young bestaat onrechtvaardigheid deels vanwege een gebrek aan **erkenning van verschillen** tussen gemeenschappen, groepen en individuen. Daarom is het van belang bij het nadenken over rechtvaardigheidsvraagstukken dat maatschappelijke verschillen (diversiteit) gezien en erkend worden om te begrijpen hoe transitieprocessen (zoals verduurzaming) van invloed zijn op distributieve rechtvaardigheid. Omdat een gebrek aan erkenning van die verschillen als gevolg heeft dat participatie kan worden gehinderd, is de connectie met procedurele rechtvaardigheid in het politieke proces een volgend punt. Rechtvaardigheid gaat daarmee ook over dat proces als een manier om zowel de bestaande ongelijke verdeling als de condities die de sociale erkenning ondermijnen aan te pakken. Van daaruit, is de redenering, zijn **democratische en participatieve processen** zowel een element van, als een conditie voor rechtvaardigheid.

De filosofe Marta Nussbaum (1947) confronteert Rawls' ideeën met een perspectief dat de hedendaagse sociale werkelijkheid als uitgangspunt neemt. Samen met de econoom en filosoof Amartya Sen staat ze aan de basis van de **'capabilities approach'**, die ze hebben uitgewerkt als een tegenhanger tegen de eenzijdige nadruk op economische groei in het debat over ontwikkeling en vooruitgang. *Capabilities* verwijst hier naar **mogelijkheden**, kansen en capaciteiten van individuen en groepen. Nussbaum en Sen wijzen op het belang deze als uitgangspunt te nemen. Davoudi en Brooks (2014) koppelen hieraan tot slot nog het begrip **verantwoordelijkheid nemen en geven** dat volgens hen van belang is voor rechtvaardigheid.

Op de volgende pagina is te zien hoe verdelingsvraagstukken/ (maatschappelijke) kwesties gezien vanuit de 5 dimensies op een rechtvaardige manier benaderd kunnen worden.

1) PARTICIPATIE

Wie doen ermee/ hebben met het vraagstuk (of de kwestie) te maken en waarom?

Vragen:

- Hoe zijn mensen betrokken bij het afspreken van de regels van het proces?
- Hoe zijn mensen betrokken bij het vaststellen van wat er nodig is, bij het bedenken van oplossingen, en bij de besluitvorming in de verschillende fasen van het proces?

2) MOGELIJKHEDEN

Kan en wil iedereen ook participeren en wat hebben betrokkenen nodig?

Vragen:

- Wat zijn de mogelijkheden die mensen hebben om bij te dragen?
- Wat voor mogelijkheden moeten er geboden worden om betekenisvolle deelname mogelijk te maken?
- Wat voor competenties (vaardigheden) zijn er nodig?
- Hoe kan daarin voorzien worden/ondersteuning geboden worden? En door wie?

3) ERKENNING

Wie vindt wat/ vanuit welke behoefte en perspectief?

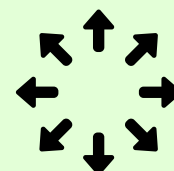

Vragen:

- Hoe worden betrokkenen erkend in hun diversiteit van achtergronden, kenmerken, perspectieven, behoeften, ambities, verwachtingen?
- Welke betrokkenen worden er onvoldoende gezien en wat kan daar aan gedaan worden en door/in samenwerking met wie?

4) VERDELING

Wat levert het op voor wie en onder welke voorwaarden is iedereen akkoord?

Vragen:

- Welke problemen spelen er en wiens probleemdefinities worden er gebruikt?
- Welke risico's zien we waarop de voorziene oplossingen/ regels van invloed (kunnen) zijn?
- Wat zijn de verwachtingen van de verschillende belanghebbenden als het gaat om de verdeling van voordelen, nadelen en risico's die resulteren uit mogelijke oplossingen/ regels?

5) VERANTWOORDELIJKHEID

Nemen, voelen en krijgen en vertrouwen/ gelijkwaardigheid

Vragen:

- Hoe wordt er met verantwoordelijkheid omgegaan?
- In hoeverre wordt mensen toegestaan verantwoordelijkheid te nemen en hoe (en door wie) wordt dit ondersteund?